

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра психологічного консультування і психотерапії

Робоча програма навчальної дисципліни

СТАТЕВОРОЛЬОВА ПСИХОЛОГІЯ

Рівень вищої освіти: третій освітньо-науковий рівень

Галузь знань: 05 соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 психологія

Освітньо-наукова програма підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти

Вид дисципліни: вибіркова

Факультет психології

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету

"26 " червня 2019 року, протокол № 7

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

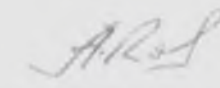
Кочарян О.С. д. психол. н., професор, завідувач кафедри психологічного консультування і психотерапії

Фролова Є.В. к.психол.н., доцент, доцент кафедри психологічного консультування і психотерапії

Програму схвалено на засіданні кафедри психологічного консультування і психотерапії

Протокол від 31 травня 2019 року № 9

Завідувач кафедри психологічного консультування і психотерапії

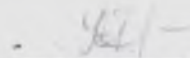

О.С. Кочарян

Програму погоджено методичною комісією факультету психології

Протокол від "14" червня 2019 року № 6

Голова методичної комісії факультету психології

Ю.А. Гімаєва

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Статеворольова психологія» складена відповідно освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії по спеціальності 053 – психологія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми статевої психології та психосексуальності» є підвищення загальнокультурного рівня в розумінні гендерного функціонування, толерантності до проявів сексизму та до гендерної невідповідності, формування деяких компетентностей щодо проведення консультацій з питань гендерного функціонування особистості та сексуальності.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основні завданнями вивчення дисципліни «Актуальні проблеми статевої психології та психосексуальності» пов'язані з формуванням наступних загальних та професійних компетентностей:

Володіння загальною та спеціальною методологією наукового пізнання, застосування здобутих знань у практичній діяльності психолога (ЗК2).

Здатність виявляти і проводити системний аналіз проблем через наукове сприйняття і критичне осмислення нових знань у галузі гендерології та сексології (ЗК3).

Здатність до самостійної аналітичної та експериментальної наукової діяльності у галузі статевої психології (ЗК10).

Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі соціальних і поведінкових наук взагалі та у психологічній сфері зокрема (ФК1).

Здобуття глибоких обґрунтованих знань з психології, детальне розуміння психологічних процесів і явищ, які відбуваються на рівні особистості та на рівні людських спільнот в контексті статевого функціонування та сексуальності (ФК2).

Соціальна відповідальність за рішення, пов'язані з психологічними технологіями та психологічним забезпеченням, слідування нормам професійної етики (ФК6).

1.3. Кількість кредитів – 3.

1.4. Загальна кількість годин – 90.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3 (4)-й	3 (4)-й
Лекції	
4 год.	2
Практичні, семінарські заняття	
14 год.	4
Лабораторні заняття	
-	
Самостійна робота	
72	84
Індивідуальні завдання	
Не передбачені	

1.6. Заплановані програмні результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми, аспіранти мають досягти таких результатів навчання:

Володіти сучасними концептуальними знаннями в галузі статевої психології і сексології та бути здатним застосовувати їх до професійної діяльності (ПРН 2).

Знати існуючі методи та методики досліджень статевого функціонування особистості та вміти адаптувати їх для розв'язання наукових завдань при проведенні дисертаційних досліджень (ПРН 3).

Визначити об'єкт, предмет досліджень, використовуючи гносеологічні підходи до розв'язання проблем гендерної психології й практики (ПРН 4).

Описувати закономірності, тенденції, моделі, виявлені в процесі реалізації психологічних досліджень статевого функціонування особистості (ПРН5).

Використовувати сучасні джерела наукової інформації з гендерної психології та сексуальності (ПРН9).

Володіти навичками усної і письмової презентації результатів досліджень українською та іноземною мовами (ПРН12).

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Статева роль і культура

Тема 1. Статева роль у традиційному та ліберальному постхристіанському суспільстві.

Проблеми статевого розвитку особистості та статевої ідентичності у традиційній та новій ліберальній моделях психосексуального розвитку. Стать та гендер. Гендер і суспільство. Дискурси репрезентації статі й гендеру в психології. Теорія статевих ролей за Парсонсом.

Тема 2. Нормативні й девіантні шляхи статевого розвитку особистості.

Статева ідентичність. Цисгендерність, гендерна нормативність, гендерна невідповідність, трансгендерність. Відбиття проблем статевого розвитку у казках. Інцест.

Розділ 2. Статевий простір особистості

Тема 3. Психологічні моделі організації статевої сфери особистості.

Чинники статевого розвитку особистості. Вікова динаміка формування статевого розвитку особистості. Структурні (континуально-альтернативна, андрогінна, континуально-ад'юнктивна) та рівневі (андрогінна, фемінінна, маскулінна та недиференційована) моделі організації статевої сфери особистості.

Тема 4. Проблема нормалізації сексуальності й сексуальних практик.

Нормативні та альтернативні форми побудування гендерної ідентичності та функціонування сексуальності. Перверзія, перверситет. Проблема інфантильної та зрілої сексуальності. Гомосексуальність, сексуальні перверзії та їхнє співвідношення з нормативною сексуальністю. Особливості чоловічої та жіночої сексуальності.

Розділ 3. Діагностика та психотерапія статевого розвитку

Тема 5. Діагностика гендерного розвитку.

Критерії статевої девіації за Гринном. Топологічна карта статевого утворень. Багаторівневість статевого утворень. ACL-шкала, шкала Бем, Dur/Moll – шкала Szondi, V шкала MMPI, шкала маскуліності/фемінінності ПДО.

Тема 6. Психотерапевтична корекція відхилень у статеворольовому розвитку особистості.

Механізми психотерапії та проблема статеворольового розвитку. Презентація феномену зрілої сексуальності у різних психотерапевтичних доктринах. Субвербальна модель клієнтцентованої психотерапії у роботі із статеворольовими проблемами функціонування особистості. Конверсійна (репаративна) та афірмативна види психотерапії. Проблема ефективності психотерапії.

3. Структура навчальної дисципліни

3.1. Денна форма навчання

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Усього	Лекц.	Практ.	І/р	Самост. робота
Розділ 1. Статева роль і культура					
Тема 1. Статева роль у традиційному та ліберальному постхристіанському суспільстві.	11	0	1		10
Тема 2. Нормативні й девіантні шляхи статеворольового розвитку особистості.	11	1	0		10
Разом за розділом 1	22	1	1		20
Розділ 2. Статеворольовий простір особистості					
Тема 3. Психологічні моделі організації статеворольової сфери особистості.	17	1	4		12
Тема 4. Проблема нормалізації сексуальності й сексуальних практик.	17	1	4		12
Разом за розділом 2	34	2	8		24
Розділ 3. Діагностика та психотерапія статеворольового розвитку					
Тема 5. Діагностика гендерного розвитку.	16	0	2		14
Тема 6. Психотерапевтична корекція відхилень у статеворольовому розвитку особистості.	18	1	3		14
Разом за розділом 3	34	1	5		28
Усього годин	90	4	14		72

3.2. Заочна форма навчання

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Усього	Лекц.	Практ.	І/р	Самост. робота
Розділ 1. Статева роль і культура					
Тема 1. Статева роль у традиційному та ліберальному постхристіанському суспільстві.	10	0	0		10
Тема 2. Нормативні й девіантні шляхи статеворольового розвитку особистості.	15	1	0		14
Разом за розділом 1	25	1	0		24
Розділ 2. Статеворольовий простір особистості					
Тема 3. Психологічні моделі організації статеворольової сфери особистості.	17	0	1		16
Тема 4. Проблема нормалізації сексуальності й сексуальних практик.	14	0	0		14
Разом за розділом 2	31	0	1		30
Розділ 3. Діагностика та психотерапія статеворольового розвитку					
Тема 5. Діагностика гендерного розвитку.	16	0	1		15

Тема 6. Психотерапевтична корекція відхилень у статеворольовому розвитку особистості.	18	1	2		15
Разом за розділом 3	34	1	3		30
Усього годин	90	2	4		84

4. Теми практичних занять

Назви розділів і тем	Практ.	
	Дневна форма	Заочна форма
Тема 1. Статева роль у традиційному та ліберальному постхристіанському суспільстві.	1	0
Тема 2. Нормативні й девіантні шляхи статеворольового розвитку особистості.	0	0
Разом за розділом 1	1	0
Тема 3. Психологічні моделі організації статеворольової сфери особистості.	4	1
Тема 4. Проблема нормалізації сексуальності й сексуальних практик.	4	0
Разом за розділом 2	8	1
Тема 5. Діагностика гендерного розвитку.	2	1
Тема 6. Психотерапевтична корекція відхилень у статеворольовому розвитку особистості.	3	2
Разом за розділом 3	5	3
Усього годин	14	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		Література
		Денна форма	Заочна форма	
1	Статева роль у традиційному та ліберальному постхристіанському суспільстві. Опрацювання літератури. Основні питання: 1) гендер і суспільство; 2) проблеми статеворольового розвитку особистості та статеворольової ідентичності у традиційній та новій ліберальній моделях психосексуального розвитку; 3) стать та гендер; 4) гендер і суспільство; 5) теорія статевих ролей за Парсонсом. Для денної форми – підготовка до практичного заняття.	10	10	Основна: 1, 2, 5, 7, 13. Допоміжна: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 12, 14, 15, 16, 17, 20.
2	Нормативні й девіантні шляхи статеворольового розвитку особистості. Опрацювання літератури. Основні питання: 1) статеворольова ідентичність. 2) цисгендерність, гендерна нормативність, 3) гендерна невідповідність, трансгендерність, 4) відбиття проблем статеворольового розвитку у казках. 5) інцест. Для денної та заочної форми- підготовка до лекції.	10	14	Основна: 1, 2, 8, 10, 11, 12 Допоміжна: 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 13, 19
3	Психологічні моделі організації	12	16	Основна: 2,

	<p>статеворольової сфери особистості.</p> <p>Основні питання: 1) чинники статеворольового розвитку особистості; 2) вікова динаміка формування статеворольового розвитку особистості; 3) структурні (континуально-альтернативна, андрогінна, континуально-ад'юнктивна) моделі; 4) рівневі (андрогінна, фемінінна, маскулінна та недиференційована) моделі організації статево-рольової сфери особистості; 5) Статеворольові фільтри гендерного розвитку.</p> <p>Для денної форми - підготовка до лекції та практичного заняття; для заочної форми – для практики. Опрацювання літератури.</p>			6, 11, 13.
4	<p>Проблема нормалізації сексуальності й сексуальних практик.</p> <p>Основні питання: 1) нормативні та альтернативні форми побудування гендерної ідентичності та функціонування сексуальності; 2) перверзія, перверситет; 3) проблема інфантильної та зрілої сексуальності; 4) гомосексуальність, сексуальні перверзії та їхнє співвідношення з нормативною сексуальністю; 5) особливості чоловічої та жіночої сексуальності.</p> <p>Для денної форми - підготовка до лекції та практичного заняття. Опрацювання літератури.</p>	12	11	<p>Основна: 1, 6, 9, 10.</p> <p>Допоміжна: 8, 12.</p>
5	<p>Діагностика гендерного розвитку.</p> <p>Основні питання: 1) критерії статеворольової девіації за Грином; 2) топологічна карта статеворольових утворень; 3) багаторівневість статеворольових утворень. 4) ACL-шкала, шкала Бем, Dur/Moll – шкала Szondi, V шкала MMPI, шкала маскулінності/фемінінності ПДО; 5) структурна статево-рольова шкала.</p> <p>Для денної та заочної форм навчання - підготовка до практикуму.</p>	14	15	<p>Основна: 8, 11, 13.</p> <p>Допоміжна: 9, 18.</p>
6	<p>Психотерапевтична корекція відхилень у статеворольовому розвитку особистості.</p> <p>Основні питання: 1) механізми психотерапії та проблема статеворольового розвитку; 2) презентація феномену зрілої сексуальності у різних психотерапевтичних доктринах; 3) субвербальна модель клієнтцентованої психотерапії у роботі із статеворольовими проблемами функціонування особистості; 4) конверсійна (репаративна) та афірмативна види психотерапії; 5) проблема ефективності психотерапії.</p> <p>Для денної та заочної форм навчання - підготовка до лекції та практикуму. Опрацювання літератури.</p>	14	15	<p>Основна: 3, 4, 10, 12, 14</p> <p>Допоміжна: 2, 11, 15.</p>

6. Індивідуальні завдання

Не передбачено навчальним планом

7. Методи контролю

Контроль самостійної роботи здійснюється на основі відповідей на тестові завдання по кожній темі – 1 бал за кожну правильну відповідь: максимум 5 балів за кожну тему. Усього тем – $5 \times 6 = 30$ балів. Аспіранти пишуть 3 контрольних роботи – одну за кожним розділом. У першій контрольній роботі (за розділом 1) – 2 теми \times 5 тестових питань за кожну тему = 10 балів; друга контрольна робота (за розділом 2) – 2 теми \times 5 тестових питань = 10 балів; третя контрольна робота (за темою 3) – 2 теми \times 5 тестових завдань = 10 балів. Цей контроль є проміжним. Ці питання виконуються вдома та приносяться аспірантом на аудиторні заняття. Контрольний лист оцінювання надається аспіранту на останньому аудиторному занятті за темою.

Поточний контроль є оцінкою роботи студента на аудиторному занятті та якості підготовки до нього. Детально описано у пункті 8.

У якості **контрольного семестрового заходу** передбачено складання **заліку**. Залікова робота є письмовою роботою, яка складається із чотирьох завдань. Якість виконання кожного завдання оцінюється у 10-бальній шкалі.

Залікову роботу розподілено на 10 варіантів. Номер варіанту роботи може бути закріплений за аспірантом шляхом випадкового вибору або за вибором викладача.

8. Схема нарахування балів

Проміжний контроль						Разом (проміжний контроль)	Поточний контроль	Екзамен (Залік)	Сума
Розділ 1		Розділ 2		Розділ 3					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	30	30	40	100
10		10		10					

Таким чином, оцінки за 1, 2 та 3 розділи у сумі дають 30 балів. За залік аспірант отримує 40 балів. За результатами поточного контролю здобувач отримує 30 балів.

Проміжний контроль здійснюється за результатами виконання тестових завдань – по кожному питанню вибір однієї правильної альтернативи з чотирьох. 5 питань на тему. 10 за розділ. За кожну правильну відповідь здобувач одержує 1 бал. Таким чином, максимум балів, які може отримати здобувач за проміжний контроль, дорівнює 30 (3 розділи \times 2 теми \times 5 балів за тему = 30).

Поточний контроль здійснюється на підґрунті наступних видів роботи за кожною темою.

№	Вид поточної роботи	Кількість балів
1.	Реферат	Максимум - 2 0 – відсутність реферату; 1 – реферат написаний, але не є повним; 2 – реферат повний.
2.	Конспект матеріалів для самостійної роботи	Максимум - 2 0 – відсутність конспекту; 1 – конспект є, але не повний; 2 – конспект повний.
3.	Створення переліку проблемних питань, глосарію	Максимум - 2 0 – перелік відсутній; 1 – перелік написаний, але не є повним; 2 – перелік повний.
4.	Ознайомлення з літературою понад тій, що рекомендується	Максимум - 2 0 – не ознайомлений;

		1 – ознайомлений поверхово; 2 – ознайомлений досить повно.
5.	Активність у обговоренні матеріалу на аудиторних заняттях	Максимум - 2 0 – відсутність активності; 1 – активність зовнішня, некреативна; 2 – креативна активність.
Максимум		10 балів за розділ

Таким чином, за кожним розділом здобувач може отримати максимум 10 балів. Розділів – 3. Сумарна оцінка за проміжний контроль становить: 10 балів X 3 = 30 балів.

Остаточний контроль здійснюється як залік. Здобувачеві пропонується відповісти на 4 відкритих питання за всіма розділами дисципліни. Правильна відповідь на питання максимум надає 10 балів. Нижче наведено критерії оцінювання залікової роботи як відповіді на одне питання.

Критерії оцінювання залікової роботи

Бали за контрольне питання	Критерії оцінювання
9-10	У відповіді повністю розкрито зміст питання. Матеріал викладено логічно, аргументовано, мова є грамотною, науковий стиль викладення матеріалу, вільне володіння термінологічним апаратом дисципліни. У відповіді продемонстровано високий рівень володіння матеріалом, що було викладено на лекціях, та додатковим матеріалом, що винесено для самостійної роботи.
7-8	Відповідь досить повно розкриває зміст питання або розкриває основні (найважливіші) аспекти у запитанні, аспірант володіє термінологічним апаратом дисципліни. У викладеному матеріалі аспірант має помилки із аргументацією відповіді, недостатня логічність та послідовність викладення матеріалу. У відповіді продемонстровано високий рівень володіння матеріалом, що було викладено на лекціях, та середній рівень володіння додатковим матеріалом.
5-6	Відповідь на контрольне питання є неповною, розкриває тільки деякі аспекти навчального матеріалу. Аспірант припускається помилок у використанні термінології навчальної дисципліни. Рівень володіння матеріалом, що було викладено на лекціях, та додатковим матеріалом є середнім.
3-4	У відповіді допущено суттєві помилки, які свідчать про незнання лекційного матеріалу або обов'язкової літератури; аспірант слабо володіє термінологією дисципліни.
1-2	Відповідь практично відсутня, аспірант демонструє незнання лекційного матеріалу або обов'язкової літератури; не володіє термінологією.

Усього питань – 4. Таким чином, максимум здобувач має можливість отримати 10X4 == 40 балів за залік.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Агарков С.Т. Сексуальность. От инстинктов к чувствам: психогенез сексуальности. Москва:ООО "ИПЦ Маска", 2013. – 756 с.
2. Бем С. Л. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / Пер. с англ. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. - 336 с.
3. Бурлачук Л.Ф. Психотерапия: Учебник для вузов / Л.Ф. Бурлачук, А.С. Кочарян, М.Е. Жидко. – СПб.: Питер, 2012 – 496 с.
4. Виртц У. Убийство души: Инцест и терапия. Москва: Когито- Центр, 2014.
5. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин– СПб. : Питер, 2002. – 544 с.
6. Келли Г. Ф. Основы современной сексологии / Г. Ф. Келли– СПб. : Питер-Пабблишинг, 2000. – 896 с.
7. Костикова И.В. Введение в гендерные исследования : учеб. пособие для студентов вузов / И.В. Костикова и др. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 235 с.
8. Кочарян А. С. Личность и половая роль: симптомокомплекс маскулинности/фемининности в норме и патологии / А. С. Кочарян. – Х. : Основа, 1996. – 127 с.
9. Кочарян Г. С. Современная сексология / Г. С. Кочарян– К. : НИКА-центр, 2007. – 400 с.
10. Николози Дж. Стыд и утрата привязанности. Применение репаративной терапии на практике. Ривне: Дятлик Нью, 2018. – 508 с.
11. Полоролевая психология: коллективная монография / [А.С. Кочарян, М.Е. Жидко, Н.Н. Терещенко, Е.В.Фролова]; под ред. д. психол. н., проф. А.С. Кочаряна. – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2015. – 220 с.
12. Психотерапия как невербальная практика: коллективная монография/ А.С. Кочарян, И.А. Кочарян, М.Е. Жидко, Н.Н. Терещенко, А.М. Лисеная, Л.П. Рогулева, С.А. Кочарян; под. ред.д.психол.н., проф. А.С.Кочаряна. – ХНУ имени В.Н. Каразина, 2014. – 260 с.
13. Кочарян А.С. Полоролевое пространство личности. [електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// www.pca.kh.ua/2010-01-23-19-51-51/73-spa](http://www.pca.kh.ua/2010-01-23-19-51-51/73-spa).
14. Роджерс К. Искусство консультирования и терапии: пер. с англ. / К. Роджерс; пер. с англ. О. Кондрашовой, Р. Кучкаровой, Т. Рожковой, Ю. Овчинниковой, Г. Пимочкиной, М. Злотник. – М.: Апрель Пресс, изд-во Эксмо, 2002. – 976 с.

Допоміжна література

1. Де Бовуар Сімона. Друга стать. Київ: Основи, 2017.– 368 с.
2. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика / А.Ф. Бондаренко. — 3-е изд. испр. и доп. — М.: Независимая фирма “Класс”, 2001. — 336 с.

3. Бошормени-Нэги И. Изменяющийся облик брака /Бошормени-Нэги И. Крэснер Б. // Журнал практической психологии и психоанализа. - №1, март 2007 [электронный ресурс] — Режим доступа до журн.: <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20070101>
4. Булычев И.И. Образы маскулинности и феминности в формате гендерной картины мира / И.И. Булычев // Credo-new. Теоретический журнал. – 2004. – № 3 [электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://credo-new.narod.ru/index.htm> (дата обращения: 10.01.2013).
5. Бурлачук Л. Ф. Психология жизненных ситуаций / Л.Ф. Бурлачук, Е.Ю. Коржова. — М.: Российское педагогическое агентство, 1998. — 263 с.
6. Губанова Н.Д. Маскулинность и феминность как категории гендерного анализа / Н.Д. Губанова [электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.abiturient.ncstu.ru/Science/articles/vak/2008_01/02/11.pdf (дата обращения: 19.01.2013).
7. Ениколопов С.Н. Концепции и перспективы исследования пола в клинической психологии / С. Н. Ениколопов, Н. В. Дворянчиков // Психологический журнал. – Т. 22. – 2001. – №3. – С. 100 – 115.
8. Кон И. С. Мужчина в меняющемся мире / И. С. Кон. – М. : Время, 2009. — 496 с.
9. Кочарян А.С. Проблемы эффективности диагностики сложных психологических образований (на примере симптомокомплекса маскулинности/феминности) / А. С. Кочарян // Журнал практикующего психолога. – 2010. – № 17. – 136 – 147.
10. Кочарян А.С., Терещенко Н.Н., Яворская Е.В. Дисфункциональные супружеские отношения в контексте синдрома «эмоционального холода». Вісник Харківського національного університету. Серія “Психологія”, 2011, №959. С. 61-65.
11. Кочарян Г. С., Кочарян А. С. Психотерапия сексуальных расстройств и супружеских конфликтов. – М.: Медицина, 1994. – 224 с.
12. Кочарян Г.С. Современная сексология. – К.: НИКА-Центр, 2007. – 400 с.
13. Кочнев В.А. Теоретическая модель полоролевого поведения в методе позитивной психотерапии. Вестник Московского государственного областного университета (электронный журнал). 2016. №4 ISSN 2224-0209 URL: www.evestnik-mgou.ru.
14. Мацумото Д. Психология и культура / Д. Мацумото [электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Mats/index.php (дата обращения: 5.01.2013).
15. Паттерсон У.Дж. Библийская модель брака как основа пастырского консультирования/У.Дж. Паттерсон//Московский психотерапевтический журнал. - №3, 2008. – С.83-103.
16. Понятие культуры и ее сущность. Культура в жизни людей и ее роль // Электронная библиотека [электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumfak.ru/kult_html/lecture/lect09.shtml (дата обращения: 12.01.2013).
17. Словарь гендерных терминов / под ред. А.А. Денисовой. – М. : Информация – XXI век, 2002. – 256 с.
18. Сонди Л. Учебник экспериментальной диагностики влечений: Глубинно-психологическая диагностика и ее применение в психопатологии, психосоматике, судебной психиатрии, криминологии, психофармакологии, профессиональном, семейном и подростковом консультировании, характерологии и этнологии / Л. Сонди ; пер. с нем. – М.: «Когито-Центр», 2005. – 557 с.
19. Тайсон Ф. Психоаналитические теории развития / Ф. Тайсон, П. Тайсон; пер. с англ. – Екатеринбург, 1998. – 528 с.
20. Филоненко А.С. Богословие общения и евхаристическая антропология// <http://www.bogoslov.ru/text/876935.html>